

Л.М. Сумятіна, викл. вищ. кат. (ХСЄФК, Харків)

І.А. Бігдан, канд. екон. наук, доц. (ХСЄФК, Харків)

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Одним із ключових аспектів процесу інтеграції України до Європейського Союзу є гармонізація податкової політики України відповідно до норм і стандартів ЄС. В рамках адаптації податкового законодавства до стандартів ЄС прийнято Національну стратегію доходів на 2024-2030 роки. Серед заходів реформування податкової політики визначено зміну моделі оподаткування доходів фізичних осіб.

Податок на доходи фізичних осіб, зокрема на заробітну плату, займає друге місце в податкових надходженнях до бюджету України. У 2023 році надходження ПДФО до загального фонду місцевих бюджетів склали 289,37 млрд.грн, що вище попереднього року на 6,3%.

На сьогодні в Україні діє фіксована ставка податку на заробітну плату - 18%, яка була запроваджена у 2016 році. Працівники з низьким рівнем доходу, який не перевищує у 2024 році 4240 грн, мають змогу скористатися податковою соціальною пільгою, яка складає 1514 грн. Податкове законодавство передбачає збільшення граничного розміру доходу працівника, який має двох та більше дітей до 18 років, збільшення розміру податкової соціальної пільги до 150% та 200% для окремих категорій працівників. Втім, виходячи з вимог діючого законодавства щодо нарахування зарплати працівнику при умовах відпрацьованої норми часу не нижче мінімальної (8000 грн з 1 квітня 2024 року), правом на зменшення оподаткування податком заробітної плати може скористатися мала частка найманих працівників. Отже, працівники із заробітною платою в 8 тис.грн та, наприклад, 20 тис.грн, опиняються в однакових податкових рамках. Як результат, порушується принцип податкового законодавства – соціальної справедливості.

Національною стратегією доходів на 2024-2030 роки передбачено, що реформування оподаткування заробітної плати буде спрямовано на імплементацію наступних заходів:

1) відновлення прогресивної шкали ставок з однією або двома значно вищими ставками ПДФО для частини доходу осіб з високими доходами, що перевищують встановлений Законом рівень;

2) заміна мінімального неоподаткованого доходу на надання персональної соціальної допомоги особам з низьким рівнем доходу;

3) перегляд пільг з ПДФО, спеціальних умов оподаткування та виключень з податкової бази з метою їх раціоналізації та впорядкування;

4) впровадження ефективної стимулюючої системи податкових вирахувань (повернень сплачених податків), пов'язаних із витратами платників податків офіційно отриманого доходу, або його частини на заходи, пов'язані з

розвитком особистого трудового потенціалу, навчанням дітей, створення або розширенням власного бізнесу, самостійне поліпшення житлових та побутових умов, лікування та інше.

В контексті реформування оподаткування заробітної плати корисним є аналіз європейського досвіду та орієнтація на моделі оподаткування, застосування яких максимально узгоджується з національними особливостями і рухом України до Європейського Союзу.

Серед країн ЄС вважаємо, що диференційованим підходом до оподаткування заробітної плати відрізняється саме Німеччина:

- 1) прогресивна шкала податку: 14%, 42%, 45%;
- 2) річний неоподаткований дохід в сумі 9744 євро;
- 3) податкові класи залежно від сімейного стану працівника, що впливає на розмір неоподаткованого доходу та ставку податку.

Усі працівники на підставі поданих документів в податкову інспекцію поділяються на 6 податкових класів. До першого класу відносять неодружених, працівників, розлучених, вдів/вдівців, які сплачують податок за найвищою ставкою (28%), але за результатами року мають право на часткове повернення надміру сплаченого податку. До другого податкового класу віднесені одинокий батько чи одинока матір, що виховують дитину самостійно та мають право на допомогу. Неоподатковуваний мінімум для класу 2 у 2024р. складає 11604 євро на рік.

Третій, четвертий та п'ятий податкові класи встановлюють для сімейних працівників. До податкового класу 3 відносять чоловіка, або жінку, які заробляють значно менше один від одного. В цьому випадку один з них автоматично відноситься до класу 5. Ставка податку для осіб, що віднесені до податкового класу 3, у Німеччині становить близько 26%. Неоподатковуваний мінімум для класу 3 у 2024р. складає 19968 євро (за умови, що інший член сім'ї втрачає право на податкову знижку). Подружжя подає спільну податкову декларацію. Неоподатковуваний мінімум для класу 5 у 2024р. становить 12600 євро на рік.

Клас 4 автоматично надається подружнім парам з однаковим рівнем доходів (якщо вони не подали заявку на інший клас). Неоподатковуваний мінімум для класу 4 у 2024р. складає 11604 євро.

До класу 6 віднесені особи, що одержують дохід більш як від одного роботодавця або працюють у двох і більше професіях. Для працівників цього класу неоподатковуваний мінімум відсутній. З основного доходу працівника стягується податок за правилами, що діють для 1-5 класу, а з додаткових доходів — податок для 6 класу.

Податкове законодавство Іспанії в рамках прогресивної системи оподаткування заробітної плати передбачає 6 ставок податку в залежності від розміру річного доходу працівника: мінімальна ставка 19%, максимальна ставка – 47%. Для річного доходу в сумі не вище 12450 євро ставка податку складає 19%, від 12451 до 20200 євро – 24%, від 20201 до 35200 євро – 30%, від 35201 до 60000 євро – 37%, від 60001 до 300000 євро – 45%, понад 300000 євро – 47%. Неоподаткований дохід працівника за рік складає 5500 євро. В Іспанії

працівникам надаються різні пільги для зменшення сплати податку на доходи фізичних осіб, зокрема, пільги на дітей, для інвалідів, для старого покоління; на жертви та благодійність; пільги направлені на енергоефективність будинків. Але отримання пільг потребує значного документування.

В Польщі прогресивна система оподаткування заробітної плати передбачає застосуванням двох ставок податку – 18% та 32%. Ставка 18% встановлюється для працівників з рівнем річного доходу 85528 zł. Сума перевищення доходу зазначеної величини обкладається за ставкою 32%. Зниження ставки з 32% до 18% можливо при спільному розрахунку зобов'язань під час подання декларації з непрацюючим чоловіком.

Залежно від суми річного доходу прогресивна система оподаткування заробітної плати впроваджена і в Чехії. Ставка податку 15% застосовується для заробітної плати працівника, яка не перевищує середньої заробітної плати, помноженої на коефіцієнт 3. Так, середня заробітна плата бруто у 2024 році в країні складає 42000 крон. Застосувавши коефіцієнт 3, отримаємо річний пороговий рівень доходу для прогресивної ставки податку 15% 126000 крон. Якщо заробітна плата вище цього рівня, ставка податку становить 23%. Податковим законодавством Чехії також передбачено звільнення від оподаткування за результатами року суми доходу у розмірі 27840 крон.

У Латвії прогресивна система оподаткування доходів фізичних осіб передбачає три ставки податку – 20%, 23%, 31,4%, які залежать від рівня річного доходу працівника: 20% – річний дохід не перевищує 20004 євро; 23% - річний дохід від 20005 євро до 55000 євро; 31,4% – для річного доходу, що перевищує 55000 євро. Відповідно до податкового законодавства для обчислення податку на заробітну плату оподатковуваний дохід обчислюється як різниця між нарахованою заробітною платою та сумою відрахування на соціальне страхування (10,5%), сумою неоподаткованого мінімуму (75 євро), податковою пільгою на кожного утриманця (175 євро на дитину).

На відміну від Латвії, в Литві діє дві прогресивні ставки податку на заробітну плату – 20% та 32%. Застосування ставки залежить від рівня річного доходу, який прив'язаний до середньої заробітної плати. Так, при річному доході працівника, який не перевищує 60 середніх заробітних плат на рік (у 2024 році – 2167 євро x 60) 130020 євро, ставка податку 20%, понад 60 середніх зарплат – 32%. Якщо працівник знаходиться на лікарняному, у відпустці за доглядом за дитиною, за пологами, ставка податку складає 15%. Неоподаткований податком дохід в місяць у 2024 році складає 747 євро.

Як свідчить досвід країн ЄС, прогресивна система оподаткування заробітної плати орієнтована на забезпечення принципу соціальної справедливості – працівники з більшими доходами сплачують більший податок, застосовується в більшості гнучка система застосування пільг для зменшення податку на заробітну плату, неоподатковуваний податком дохід не прив'язаний до прожиткового мінімуму як в Україні. При внесенні змін до ПКУ доцільним є врахування соціального статусу працівників на прикладі Німеччини та підходу до обчислення податку на зарплату працівників в Латвії із застосуванням трьох прогресивних ставок.